

JORDI PABLO

OBJECTE. PRIMERA ANTOLOGIA CATALANA DE L'ART I L'OBJECTE

Maig, 1976

1. SITUACIO, PUNTUALITZACIONS I SENTIT D'AQUESTA EXPOSICIO

"Ambit de recerca" és el nom adoptat per un grup obert d'artistes que, enquadrats en les diverses tendències de l'art actual, manifesten una decidida voluntat d'investigació. Aquest grup es proposa, com ja ha començat a fer-ho, d'organitzar diverses mostres i activitats, amb l'ajut de la Fundació Joan Miró. La primera realització ha estat la mostra "Art amb nous mitjans" (del 17 de febrer al 14 de març de 1976), la qual s'ha completat amb un cicle de conferències. La segona és la que ara es presenta sota el títol "Objecte. Primera antologia catalana de l'art i l'objecte", i que té com a fi de presentar el treball que aquests darrers anys s'ha realitzat a Catalunya en aquest camp. Es per aquest sentit antològic que s'han inclòs obres d'alguns dels membres de l'"Ambit de Recerca", d'altres que no han participat d'una manera activa fins ara en aquest "Ambit" i d'alguns artistes catalans reconeguts, perquè en són un precedent.

Una dada il·lustrativa que pot ajudar a la comprensió de la mostra és la situació professional actual i aproximada dels participants: sis són pintors reconeguts que viuen bàsicament de la seva producció pictòrica comercialitzada a través de galeries; dos es troben en una situació econòmica de dependència familiar; dos més han abandonat gairebé totalment l'activitat creativa per dedicar-se a d'altres professions; set viuen de treballs al marge de l'art; quatre, residents a l'estranger, viuen bàsicament del seu treball artístic, cosa que aquí seria impossible, i, finalment, nou viuen d'un treball artístic paral·lel, com és l'ensenyament, el disseny, el grafisme, etc.

Diferències de criteri respecte a la primera exposició de l'"Ambit de Recerca", "Art amb nous mitjans".

En primer lloc és discutible la manera "formal" com es va agrupar el material de que es disposava ja que els "mitjans" per ells mateixos no són probablement els elements únics ni bàsics que defineixen les últimes tendències de l'art; en segon lloc, la gairebé total inexistència de textos de situació (personal o global), que en mostres de tan nombrosa participació semblen imprescindibles per a no caure en el confús terme de "col·lectiva", donaven lloc a una incoherència que en aquesta segona exposició es vol evitar; d'aquí, doncs, la importància d'aquest text amb cites molt concretes i personals dels participants.

Diferències i coincidències entre l'escultura i l'art de l'objecte.

Es pot afirmar, sense por d'equivocar-se gaire, que l'escultura dels darrers trenta anys s'ha caracteritzat primordialment per la recerca de "noves formes" a l'espai, fenomen que té una clara relació de dependència amb el de la pintura abstracta. L'abstracció pictòrica, doncs, en radicalitzar els seus propòsits (minimal-art, op-art, art cinètic), ha produït diversos reflexos en el camp de l'escultura (escultures cinètiques, espais minimalistes, etc.). Però tant pintura com escultura han estat assimilades a través de la

comercialització i han representat, en molts dels casos, solament un prestigi cultural més per a la classe social que podia adquirir-les. Paral·lelament aparegué un tipus de reflexió del món immediat i urbà, a través de la transformació dels seus objectes, que donava uns resultats que s'oposaven, per la seva mateixa naturalesa preferentment efímera, a allò que el mercat artístic demanava; aquesta transformació es caracteritzava per la burla, l'humor, la ironia, el capgirament, etc. Com vaig plantejar el 1972, amb motiu de la primera sortida pública d'un grup de treball del qual formava part, tot aquest procés duia, entre d'altres coses, a superar els tres tòpics escultòrics o objectuals que s'arrossegaven des de feia anys: "l'objecte petit com a joia: el mitjà necessàriament com a utensili; el gran com a ornament de parcs i jardins".

Activitats públiques dels darrers anys en el camp de l'escultura i en el de l'objecte.

Les activitats públiques dels darrers anys en el camp de l'escultura i en el de l'objecte han estat una manifestació més de la trista situació cultural en què ens trobem. Paral·lelament a la incomprensió lògica de les galeries d'art comercials, on els objectes com els que presenten en aquesta mostra sempre han estat considerats uns productes marginals per la seva difícil assimilació, s'han produït dos fets relacionats que cal citar: d'una banda, els concursos d'escultura com el d'Autopistas del Mediterráneo (Barcelona, tardor del 1974), o l'exhibició d'automòbils marca SEAT, treballats per uns artistes, que es féu a la Rambla de Catalunya (Barcelona), englobada en la mostra MAN-74, manifestacions ambdues manipulades per grans empreses que sense cap mena de criteri fonamentat volien "fer sortir l'art al carrer"; i de l'altra, els concursos d'art múltiple i el comerç d'escultures sumptuàries, obra d'artistes que intenten fer "una activitat entre l'art i l'artesanía" (com ha afirmat algun d'ells) i que capdavant només són els fabricants dels productes artístics que diferencien la classe social dominant. Tot això, però, no hauria de tenir continuïtat, perquè en la societat futura la cultura de la persona no s'hauria de mesurar únicament pels quilograms de metalls nobles o pel nombre de formes estèticament agradables posseïdes, per més ocasions que es treguin al carrer.

Una crítica del caràcter comercial que poden tenir els objectes.

Sovint, desde les posicions de l'art conceptual es diu que l'art de l'objecte és fàcilment assimilable perquè té una corporeïtat i per tant pot ésser transformat en producte comercial. Cal constatar, en contra d'això, que quan s'arriba a una complexitat material mínima, on qualsevol objecte pot ésser reproduït fàcilment per l'espectador, la comercialització especulativa d'aquest se situa al mateix nivell que tot fenomen o acció (base sovint de l'art conceptual) i que ara per ara depèn en exclusiva de la postura que el seu autor assumeix respecte a la funció que ha de tenir.

Amplitud teòrica del tema.

Segurament, "l'objecte" és un dels conceptes més adequats per a plantejar alguns dels problemes interdisciplinaris que últimament preocupen d'una manera especial l'art. Intentar d'esbrinar a través d'un cicle de ponències i d'una mostra les relacions entre els objectes d'ús quotidià, els artístics, els etnològics, els de disseny industrial, els de regal, els de ciència-ficció, els mecànics i tecnològics, etc., i les seves consideracions

sociològiques, psicoanalítiques o estètiques, per exemple, seria probablement un programa més atractiu, i fins i tot necessari, però desbordaria les possibilitats i el limitat objectiu que tenim ara; cal pensar que en un futur no gaire lluny aquest plantejament més ambiciós pugui ésser dut a terme. Els actes que en aquesta ocasió s'han programat, així com la bibliografia que es facilita, il·lustren, tot i que sigui parcialment, la mida d'aquesta amplitud.

Altres anotacions a l'exposició.

Com es pot comprovar en la mostra, tot el llenguatge amb objectes té una similitud a pesar de la seva diversa provenença, que pot ésser pictòrica, poètica, escultòrica, etc.; s'ha evitat, doncs, una ordenació del objectes presentats per ells mateixos i s'han situat els participants en relació a la pràctica predominant de cada un d'ells. A més, l'exposició estarà limitada en certa manera: no s'exposaran les documentacions d'artistes que han utilitzat objectes en la realització d'accions, ni aquelles esperiències que consistien a fer una manipulació d'un objecte en el mateix lloc d'exposició (trencar-lo, pintar-lo, etc.); aquestes exclusions són degudes al fet que això entraria dintre el terme més estricte d'art conceptual. També s'exclouen els objectes considerats pròpiament "escultures", ja que suposen una diferència radical amb el món dels objectes, com ja ha estat dit. Cal assenyalar finalment que s'ha tingut preferència pels objectes ja exposats per sobre dels treballs més recents.

2. L'ART I L'OBJECTE A CATALUNYA

Antecedents.

Hi ha antecedents internacionals molt significatius de l'art amb objectes, antecedents que tenen uns noms característics com "objet trouvé", "ready made" (la simple elecció d'un objecte, preferentment industrial, equival a la creació), etc., que es produeixen dins uns moviments artístics com Dada o surrealisme i que tenen unes paternitats indiscutibles: Arp, Marx Ernst, Picasso, Duchamp, Dalí, Angel Ferrant, Man Ray, Miró i un llarg etcètera que inclou gran part dels artistes més significatius d'aquest segle. De segur que els termes apuntats tenen uns matisos més complexos i el camp artístic de l'objecte és molt més ampli, però això, tot i que sigui imprescindible, ens apartaria del limitat motiu d'aquest escrit; caldria, però, citar allò que Joan Eduard Cirlot deia en el seu treball "El mundo del objeto", probablement l'únic que s'ha fet a la península sobre aquest tema: "En Occidente el progreso científico e industrial ha conducido a cierto magicismo frente al objeto al superpoblar con éste los panoramas habituales del hombre común, el cual dista mucho de entender el qué de cada utensilio y cada máquina y se ve compelido a juzgar todo ello como 'poderes'. Por eso no es de extrañar que el arte refleje también esta faceta del contemporáneo modo de sentir del mundo" (p. 50). Caldria citar també una de las dates bàsiques, des del nostre punt de vista, per a aquest tema: l'exposició sobre "objectes" que el 1936 organitzà la Galeria Charles Ratton de París. Cal esmentar, a un nivell no tan d'antecedent cronològic com de treball recent bàsic i rigurós i per tant antecedent de qualsevol lectura acurada que es vulgui fer del tema, la "Teoria dels Objectes", d'Abraham Moles, on l'autor anomena uns dipòsits

d'objectes molt significatius a partir dels quals orienta la seva teoria: el pis, el lloc de treball, la tenda, el "stock", les golfes, l'antiquari i el museu.

En els darrers anys, i concretament a Catalunya, hi ha una quantitat considerable d'artistes que més que imitar aquests fenòmens anteriors (imitacions molt freqüents en pràctiques artístiques teòricament més vanguardistes) han desenvolupat una trajectòria personal que confirma la idea de que aquest tipus de pràctica artística no és una cosa exhaurida sinó tan sols encetada, i tant és així que alló que a l'Europa Central s'ha qualificat de neodada, és aquí insuficient, tot i que la internacionalitat surreal sigui un qualificatiu que pot incloure tant aquestes pràctiques com moltes d'altres.

Els pintors i els objectes.

L'aproximació al món dels objectes més estesa actualment és, probablement, l'originada en la pintura determinada pel gest i la textura, la qual s'inicià amb l'informalisme. En aquest cas, l'objecte serà, en principi, un material més, integrat en els llenguatges artístics personals, sovint, els objectes sofriran manipulacions molt evidents, el "collage" serà freqüent i la incorporació d'objectes en els quadres, un signe del seu origen; alguns cops, però, s'arribarà a una mínima manipulació amb gairebé cap signe gestual i per tant el resultat s'aproparà a d'altres fenòmens que veurem com són els poemes objecte. Probablement qui practica des de fa més temps aquest tipus de manipulació és Antoni Tàpies, tendència continuada i ampliada més recentment per Josep Guinovart, Ràfols-Casamada, Viladecans, Carles Pujol, Frederic Amat, Gonçal Sobré, Egea, Diez Gil, etc. Tot i que fa uns anys la introducció d'aquest tipus de manifestació significués una ruptura essencial, actualment hi ha fets tant o més significatius que aquests.

Els poemes objecte.

Una segona aproximació al món de l'objecte, molt estesa actualment es produí a través de la literatura, amb el nom de "poema objecte", i en íntima relació amb la poesia visual i la poesia concreta literària de l'art plàstic, que ha passat de les paraules impreses a la combinació de textos i objectes i, més tard, a la combinació únicament d'objectes. Breton, amb certes composicions dels anys trenta, en seria un precedent llunyà, però actualment i aquí, amb noms com Joan Brossa, Carles Camps i Mundó o Santiago Pau, el fenomen ha adquirit unes dimensions encara no prou valorades. D'altres, com Jordi Cerdà, Manuel Valls, Fernando Megias, Iglésias del Marquet, tots ells d'arrel pictòrica, arriben a unes conclusions aparentment similars. Ràfols-Casamada i Xavier Olivé, en una línia inicialment paral·lela, centraren, posteriorment, el seu interès a posar de manifest l'ambigüitat del llenguatge figuratiu a través de la recreació d'ambients de resultats bastant allunyats del fenomen inicial.

Manipulació i el.laboració d'objectes al voltant dels fenòmens "kitsch" i "pop-art".

Aquests dos noms que internacionalment es concreten d'una manera bastant fixa, no ens són gaire útils; només ens serveixen per a plantejar una situació molt general. La recuperació d'objectes al voltant del fenomen mal anomenat "kitsch" és força aclaridora, tot i que algunes hipòtesis sobre això poder ésser considerades com un dels vessants de

la reflexió de l'art sobre ell mateix, característica de l'art conceptual, i cal constatar el fenomen regressiu que suposen cert tipus de "boutiques", on tot objecte vell (no pas antic) s'ha posat a l'abast d'un públic esnob i mandrós fins i tot per a trobar-los accidentalment. D'altra banda, si "kitsch" vol dir "mal gust", el qualificatiu és aplicat des d'un criteri cultural y de classe molt condicionat; és cert que són l'estètica d'una classe, però aquesta classe té mal gust?, el "bon gust" és el de l'altra classe?; de fet, aquestes consideracions es produeixen a un nivell eminentment teòric, que, a Catalunya, només ha estat treballat d'una manera rigurosa pel grup Tint-2, de Banyoles.

En connexió amb això, però més relacionat amb el caire fetxista o ritual que alguns cops assoleixen els objectes, se situarien els treballs de Carles Pazos, els de Josep Domènech o els de Jaume Xifra, la nombrosa producció de Xifra probablement es diferencia dels primers per una càrrega més agressiva i de denúncia, que es relaciona amb la idea dels objectes presentada pel seu company Rabascall. Miralda és un altre dels casos més especials, inicialment, amb els objectes recoberts de petits soldats de plàstic i, actualment, amb la presentació de diversos menjars tenyits de colors.

A un altre nivell, el de la dependència directa d'un fenomen pictòric (el pop-art), però amb unes característiques molt personals i amb una de les recuperacions més valuoses d'una artesanía (la tècnica del cartó -pedra de les falles valencianes), l'Equip Crònica produeix una sèrie d'objectes de caràcter figuratiu, però no per això menys interessants. Benet proposa una altra recuperació activa de la artesanía, en aquest cas la ceràmica, també molt interessant; el seu treball se centra en la contradicció que suposen les reproduccions de coses i que tant es pot relacionar amb el fenomen hiperrealista, amb el "kitsch" i amb el "pop", tot i que és totalment independent d'aquests. En el dos darrers casos citats cal remarcar que tot i que suposin un tipus d'objecte relativament assimilable comercialment, són també una alternativa a aquest fet.

L'objecte i el món del disseny.

En aquesta mostra hi ha tres exemples molt allunyats, però significatius, de professionals del disseny que tenen una producció al voltant dels objectes fora del seu concepte estrictament funcional, i que donen, d'alguna manera, la mida d'allò que podria ésser un desenvolupament més acurat del tema en aquesta direcció. En primer lloc, i com a cas possiblement més discutible, tenim a Bigas Luna, que en els inicis de la seva activitat es dedicà a la fabricació d'un cert tipus d'anti-objectes, produïts i dirigits a una classe social que no per més "dissenyada" és menys elitista. La part positiva d'aquets treballs era probablement el qualificatiu d'objectes escènics, concepte encara no prou explotat.

D'entre els dissenyadors gràfics actuals, Pérez Sánchez i Enric Satué són probablement els qui han entès més encertadament l'ús dels objectes com a comunicació; Pérez Sánchez amb l'objecte recuperat que presenta en aquesta mostra i amb uns objectes especials en projecte. Enric Satué seria un representant significatiu d'una tendència internacional dintre el disseny gràfic: aquella que dóna una importància essencial al valor com a imatge dels objectes; la idea del llibre-objecte (encara que molt antiga) o la recent sèrie de cobertes de llibres, en les quals objectes d'ús comú o domèstic són utilitzats com a estímul provocador d'analogies, en serien exemples.

L'objecte i l'art conceptual.

De la mateixa manera que la majoria dels pintors del nostre país produeixen objectes marginalment dintre la seva pràctica, aquells que es dediquen d'una manera preferent a l'art conceptual també en fan una certa producció. D'altra banda, cal constatar que tant en els artistes citats anteriorment com en els que ara ens referim, és freqüent que les pròpies evolucions personals se superposin als diferents moviments artístics apareguts. Lluís Utrilla, com a conseqüència del seu treball sobre la identificació tàctil, va fer una sèrie d'objectes que tàctilment no es podien reconèixer i que per tant no eren utilitzables. García Sevilla, amb una pràctica marcadament conceptual, i per tant molt desmaterialitzada, té una certa producció paral·lela d'objectes determinada per un llenguatge metafòric i analògic, que darrerament ha desenvolupat més. Josefina Miralles se situaria prop d'un altra fenomen que, mal que sigui d'una manera tangencial, cal constatar per l'oposició que suposa a les escultures-objecte i a la artesanía mitificada: és el fenomen aparegut a partir del moviment italià d'"art-povera", que proposava, dit d'una manera entenedora, que cada material determinés les seves propietats plàstiques en atenció a les propietats físiques, sense transformacions esteticistes, i que els elements compositius bàsics fossin el canvi i la determinació, és a dir, la consideració del material per ell mateix, com a objecte, amb un caràcter generalment efímer. Francesc Torres, Angel Ribé o Antoni Llena podrien explicar molt millor aquest fet.

Finalment, i per més enutjós que em sigui de fer-ho, podria resumir la meua activitat, que possiblement per una falta d'òptica comprensible m'hagi estat impossible d'incloure en els grups anteriors, dient que he tractat de plantejar a nivell teòric: primerament, la relació entre l'escultura i el disseny a través de la consideració de l'escultura moderna només com a gramàtica de formes a l'espai ("Cossos, objectes i formes a l'espai"), i en segon terme, la recuperació de les formes i els signes de la cultura popular ("L'ús imaginatiu dels objectes, els cossos i les formes"). Paral·lelament, i des d'un punt de vista pràctic, he manipulat o juxtaposat de manera mínima objectes com els que presento en aquesta mostra.